

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Borys Franciszek Teofil

Author: Dariusz Rott

Citation style: Rott Dariusz. (2007). Borys Franciszek Teofil. W: J. Lyszczyna, D. Rott (red.), "Słownik pisarzy śląskich. T. 2" (S. 17-19). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

1968, s. 86, 173—175; B. Górńska, A. Skura: *Książka polska wydawana na Śląsku w XV—XVIII wieku*. Wrocław 1975, s. 31—32; W. Budka: *Przejawy reformacji na Mazowszu w latach 1548—1572*. „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1985, T. 30, s. 153—154; A. Mendykowa: *Dzieje książki polskiej na Śląsku*. Wrocław 1991, s. 70; M. Przywecka-Samecka: *Dzieje drukarstwa muzycznego w Polsce do końca XVIII wieku*. Wrocław 1993, s. 105, 165, 310; *Encyklopedia Warszawy*. Red. B. Petrozolin-Skowrońska. Warszawa 1994, s. 94; F. Kluge: *Bornbach Stanislaus (Stenzel). Danziger Geschichtsschreiber*. „Ostdeutsche Gedenktage” 1997 (1996), s. 91—93.

Mariusz Pawelec

BORYS FRANCISZEK TEOFIL (1877—1916), dziennikarz, poeta, dramaturg.

Urodził się 1 października w Świętochłowicach jako syn Adama i Katarzyny z Schultzów. Jego ojciec był górnikiem. Franciszek ukończył szkołę ludową i rozpoczął pracę w kopalni węgla. Później wyjechał do szkoły salezjanów we Włoszech, gdzie uczył się 3 lub 4 lata. Po powrocie na Śląsk został zatrudniony w redakcji „Katolika”, w której po pewnym czasie zaczął kierować założonym przez siebie Biurem Obrony Prawnej. Dorabiał również we własnym zakładzie fotograficznym. Borys prawdopodobnie utworzył Towarzystwo św. Stanisława Kostki w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów), któremu przewodniczył w 1899 r. Za działalność na rzecz polskości wytoczono mu proces sądowy i ukarano karą grzywny w wysokości 30 marek.

W 1900 r. wyjechał do Zagłębia Dąbrowskiego, gdzie pracował jako podszytygar w kopalni „Saturn” w Miłowicach (obecnie dzielnica Sosnowca). Wydalony przez policję carską wrócił na Śląsk, przyjmując posadę redaktora „Gazety Katolickiej”, organu duchowieństwa, w której prowadził dział prawny, omawiając m.in. ogólne prawo górnicze, z nowelizacjami, dla państw pruskich.

Ożenił się z Moniką Amalią Martinówną 24 listopada 1909 r. w Lipinach. Z małżeństwa urodził się syn Witold.

Jego dorobek literacki jest niewielki. Obejmuje debiut — melodramat w pięciu aktach *Chorzowianie*, oraz poemat z życia górników *Dzielny ludek. Kilka wypadków z życia Górnoszlazaków* (opublikowany własnym nakładem w 1904 r., prawdopodobnie w Królewskiej Hucie). Miejscem akcji poematu są Świętochłowice, a wśród epizodycznych postaci pojawia się Juliusz Ligoń. Najciekawszą część poematu stanowią fragmenty przedstawiające pracę górników, strajk, zawałenie się jednego z kopalnianych chodników

i cudowne ocalenie gwarków. Inne utwory przepadły. Taki los spotkał m.in. obrazek sceniczny w jednym akcie *Zakochany Żyd*, który, zdaniem Wincentego Ogrodzińskiego, opublikowała „Gazeta Katolicka” w 1905 r. Niestety, rocznik ten zaginął. Borys miał również być autorem poematu satyrycznego i drobnych utworów lirycznych, o których jednak nic nie wiemy (mamy jedynie wzmiankę o wierszu *Na 50-letni jubileusz kościoła św. Barbary w Królewskiej Hucie*).

Jego najbardziej znany dramat *Chorzowianie. Obrazek ludowy w pięciu aktach ze śpiewami i tańcami* miał się ukazać pierwszy raz w odcinkach na łamach „Gazety Katolickiej” w 1899 r. Do dzisiaj z tego rocznika zachował się tylko jeden numer, niezawierający tekstu dramatu. Nie możemy więc jednoznacznie stwierdzić, czy wersja czasopiśmiennicza różni się od wydania broszurowego. Broszurę z tekstem *Chorzowian...* opublikowano nakładem autora, najprawdopodobniej na początku XX w., w Drukarni św. Jacka (St. Hyacinth-Druckerei) Towarzystwo Akcyjne z o.o. w Królewskiej Hucie, którą zarządzał wówczas proboszcz Paweł Łukaszczyk. Na karcie tytułowej brakuje roku wydania. Biblioteka Śląska określiła przypuszczalny termin druku na około 1920 r. Uważna lektura karty tytułowej nakazuje jednak zweryfikować tę datę. Czytamy tam bowiem: „Nakładem autora” oraz zastrzeżenie: „Tę sztukę można odegrać tylko za pozwoleniem autora”. Borys zginął na froncie francuskim 21 stycznia 1916 r. Dramat musiał więc być opublikowany nie około 1920 r., lecz znacznie wcześniej, między latami 1900 a 1914. Słuszna przypuszczalnie jest sugestia Mirosławy Siuciak, że „najbardziej prawdopodobnym terminem wydają się początkowe lata XX stulecia, kiedy Borys był u szczytu popularności i miał dobrą sytuację materialną, pozwalającą na sfinansowanie druku”. Można jednak chyba datę tę skonkretyzować, ponieważ w 1901 r. w „Katoliku” ukazała się informacja, którą cytuje Czesława Mykita-Glensk, że Franciszek Borys napisał sztukę teatralną *Chorzowianie...* i „kto nadeśle 50 fenigów w znaczkach, takowy egzemplarz otrzyma”. Pozwala to z dużą dozą prawdopodobieństwa datować broszurę na lata 1900 lub 1901.

Sztuka wzorowana była na *Królowej przedmieścia* Konstantego Krumłowskiego. Utwór cieszył się popularnością na deskach śląskich teatrów amatorskich — od 1899 r. grywali go członkowie Towarzystwa Młodzieży Katolickiej. Królewska Huta stanowiła wówczas, obok Katowic i Zabrze, najsilniejszy ośrodek amatorskiego ruchu teatralnego na Górnym Śląsku. Przyczyn popularności

sztuki należy upatrywać w stosunkowo żywej akcji, kilkunastu śpiewach i tańcach oraz akcentach patriotycznych. Do niedostatków utworu trzeba natomiast zaliczyć szczególnie sposób kreowania większości postaci (płaskich i jednowymiarowych), przesadny zachwyty nad wsią i chłopami, a w sferze języka brak zróżnicowania mowy wieśniaków i osób wykształconych, pochodzących z miasta. Dramat *Chorzowianie...*, wystawiony na deskach teatrów amatorskich, odegrał ważną rolę w walce o prawo Ślązaków do używania języka ojczystego i utrwalenie świadomości narodowej na Śląsku, a także wpisał się w nurt śląskiego teatru ludowego.

W czasie pierwszej wojny światowej, w 1914 r., Franciszka Borysa wcielono do armii pruskiej. Przebywał początkowo na Śląsku, a następnie został skierowany na front francuski, gdzie zginął w bitwie pod Comines 21 stycznia 1916 r. Miał 39 lat.

Bibliografia

F.T. Borys: *Chorzowianie. Obrazek ludowy w pięciu aktach ze śpiewem i tańcami*. Red., wstęp i oprac. K. Awdziewicz. Chorzów 2002.

Z. Obrzud: *Polski teatr amatorski w Chorzowie w latach 1868—1918*. „Kwartalnik Opolski” 1968, z. 1—2; Idem: *Polski ruch teatralny na Górnym Śląsku (1862—1918)*. Wrocław 1972; K. Olszewski: *Kronika teatralna Górnego Śląska (1848—1912)*. Wrocław 1979; Cz. Mykita-Glensk: *Wydawnictwa repertuarowe na Śląsku w okresie niewoli narodowej*. W: *Książka polska na Śląsku w latach 1900—1922. Zarys problematyki*. Red. M. Pawłowiczowa. Katowice 1994; M. Siuciak: *Charakterystyka językowa broszurowej edycji dramatu Franciszka Borysa „Chorzowianie”*. W: *Książka polska na Śląsku w latach 1900—1922. Zarys problematyki*. Red. M. Pawłowiczowa. Katowice 1994.

Dariusz Rott

BRZOZA JAN vel Józef Worobiec, krypt.: J.B. (jb), jb. (1900¹—1971), prozaik, poeta, dramaturg, publicysta, działacz kulturalny.

¹ W opracowaniach wskazuje się błędnie na r. 1910, jako datę urodzenia J. Brzozy. Zob. K.L. Koniński: *Pisarze ludowi. Wybór pism i studium o literaturze ludowej*. Przedmowa F. Bujak. T. 2. Lwów 1939, s. 108; M. Fazan, W. Nawrocki: *Jan Brzoza*. W: *Ludzie trzydziestolecia. Sylwetki zasłużonych dla województwa katowickiego*. Red. H. Rechowicz. Katowice 1974, s. 51; M. Fazan: *Jan Brzoza*. W: *Znani i nieznan katowiczanie. Wybór sylwetek zasłużonych dla miasta*. Red. L. Szafranec. Katowice 1980, s. 13; B. Snoch: *Górnośląski leksykon biograficzny*. Katowice 1997, s. 29.